

Muharrem Matemi/Orucu, Aşure Günü ve Erzincan'da Aşure Etkinlikleriⁱ

Muharrem Mourning / Fasting, the Day of Ashura and Ashura Activities in Erzincan

İhsan ÜNLÜ^{san}
ÜNLÜ

Atf/©: Ünlü, İhsan (2020). Muharrem Matemi/Orucu, Aşure Günü ve Erzincan'da Aşure Etkinlikleri, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 13, Sayı 2, ss. 31-51.

Citation/©: Ünlü, İhsan (2020). Muharrem Mourning / Fasting, the Day of Ashura and Ashura Activities in Erzincan, *Erzincan University Journal of Social Sciences Institute*, Year 13, Issue 2, pp. 31-51.

Notlar/Notes

DOI:
10.46790/erzisosbil.817639
Orcid:
0000-0002-7606-6781

Sorumlu Yazar
İhsan ÜNLÜ
MEB. Uzman Öğretmen
İhsan66@gmail.com

Makale Türü-Article Type
Araştırma/Research

Geliş Tarihi-Received
2020-10-28

Kabul Tarihi-Accepted
2020-12-03

Sayfa-Pages
31-51

Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Öz:

Semavi olan veya olmayan tüm dinler, inanç grupları ve ideolojiler, bazı gün ve geceleri önemine binaen diğer zamanlara göre daha muteber ve kutsal kabul etmişlerdir. Topluluklar, bu günlerde cereyan ettiğine inandıkları olaylar sebebiyle birtakım kutlamalar ve yas törenlerinde bulunurlar. Bu tür etkinliklerin, toplumsal hafıza ve birlik beraberlik açısından önemli bir sosyal/kültürel aktivite olduğu muhakkaktır. Bu durum hiç şüphesiz İslâm dini mensupları için de geçerlidir. Aralarında çok fazla ortak noktanın ve değerlerin bulunduğu İslâm topluluklarını da bir arada tutan günler ve geceler vardır. Bunlardan biri de 'hürmet ayı' olarak bilinen Muharrem ayı ve bu ayda gerçekleştirilen aşure etkinliğidir. Tarihi kayıtlara göre, hicri takvimin onuncu gününe rastlayan bugünde pek çok peygamberin başından önemli hadiseler geçerek sonunda kurtuluşa ermişlerdir. Bu kurtuluşun nişanesi ve şükri olarak, Çeşitli Yahudi ve Müslüman toplulukları tarafından bugün, değişik etkinliklerle kutlanagelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Muharrem, Matem, Aşure

Abstract:

Celestial or non-celestial religions, belief groups and ideologies have regarded some days and nights as more holy and value than other times due to their importance. Communities attend some celebrations and mourning ceremonies because of the events they believe are happening these days. It is certain that such activities are an important social / cultural activity in terms of social memory and unity. This situation undoubtedly applies to the members of the Islamic Islamic communities with a lot of common points and values, even though there are some differences between them. One of these is the month of Muharram, known as the "month of respect", and the Ashura event held this month. According to historical records, on this day, which coincides with the tenth day of the Hijri calendar, many prophets have gone through important events and finally attained salvation. As the mark and gratitude of this salvation, this day has been celebrated by various Jewish and Muslim communities with different events.

Keywords: Kelâm, Muharrem, Fasting, Ashura

1. GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz asır, dünyaya hükmetmek için yapılan girişimlerle karışıklıkların arttığı ve komşularımızdaki yanan ateşin bize de sıçratılma kaygılarının yaşandığı zor bir asırdır. İletişim ve teknolojinin baş döndürücü bir hızla geliştiği sanal ortamla birlikte küresel bir köy haline gelen dünyada olup bitenler bizi de çok yakından ilgilendiriyor ve etkiliyor. Bu etkileşim her zaman müspet olmadığı gibi çoğu zaman menfi de olabiliyor. Ve maalesef kendi değerlerinden ve öz kültüründen uzaklaşan insanlar bu durumdan zarar görerek baskın kültürün altında eziliyor. Bin yıllık birikime rağmen, kültür hazinelerinin birer birer unutulmasıyla yüz yüze kalan topluluklar isteyerek veya istemeyerek de olsa Batı kültürünün erozyonu karşısında kaybolup gidiyor.

Hoşgörü ve toplumsal uzlaşmaya dayalı âdil bir yönetimi asırlarca birlikte yürütmüş bir millet olarak maalesef bugün bu erozyondan etkilenmiş görünüyoruz. Dini inanç bağlamında, Alevilerin ve Sünnilerin birbirlerinin değerlerinden yeterince haberdar olmadıkları gerçeğiyle karşı karşıyayız. Bu makalemizde ortak noktalarımızı çoğaltmak kastından yola çıkarak aşure ortak paydası altında gerek resmi düzeyde gerekse sivil anlamda neler yapılıyor? Milli birlik beraberlik ve dayanışmaya ne gibi katkılar sağlanıyor? sorularına cevap aramaya çalıştık. Bu münasebetle genel anlamda aşure günü ve orucu, özel anlamda ise Erzincan'da Muharrem matemi/orucu ve aşure etkinlikleri noktasında yapılan uygulamaları inceleme konusu yaparak, toplumun tamamını ilgilendiren bir inanç ve gelenek konusunu değişik veçheleriyle ele aldık.

Tek tipçi ve otoriter yaklaşımların, yerini çoğulcu ve "farklılıklarla bir arada yaşama" zeminine bırakmaya başladığı şu dönemde, "tanımlama" değil "tanıma" üzerinden "öteki"ni anlama çalışmalarının çok değerli olduğunu görüyoruz. Biz bu çalışmanın, Alevi zümreleri daha yakından tanımanın yanı sıra aradaki suni duvarların ortadan kalkmasına vesile olacağı; Alevi topluluğun inanç ve değerlerinin yerinde tespit edilerek kendi oluşumunu tamamlamaya yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

2. AŞURE GÜNÜ, ORUCU VE ÇORBASI/TATLISI

2.1. Aşure Günü ve Geleneği

Semavi olan veya olmayan tüm dinler, inanç grupları ve ideolojiler, bazı gün ve geceleri önemine binaen diğer zamanlara göre daha muteber ve kutsal kabul etmektedir. Bu inanç grupları, bu günlerde cereyan ettiğine inandıkları olaylar sebebiyle birtakım kutlamalar ve yas törenlerinde bulunurlar. Bu durum İslâm Dini mensupları için de geçerlidir. Müslümanların, aralarında nüanslar olsa da, üzerinde ittifak ettikleri önemli günlerden biri de "hürmet ayı" olarak bilinen Muharrem ayı ve içerisinde geçen aşure günüdür.

"Aşure" kelimesinin kökenine inildiğinde Arapça kaynaklarda "Âşûrâ" şeklinde kullanıldığını görmekteyiz. Arapçada "aşr" on sayısına tekabül etmektedir ki bundan Muharrem ayının onuncu günü kastedilmektedir. Öte yandan, develerin güdülmesiyle ilgili "ısr" kökünden türemiş Arapça bir kelime olarak kabul edenler olduğu gibi, bu dilde "faûla" vezninin bulunmadığını ileri sürerek İbraniceden geldiğini söyleyenler de vardır. Fakat bu konuda ittifak olmayıp kelimenin Arapça asıllı olduğu kanaati hâkimdir (İbn Manzur, 1995:569-571; Yavuz, 1991:24). Türkçede "aşure" olarak ifade edilen kelime, Muharrem

ayında, daha çok da onuncu gününde pişirilip yakınlara, komşulara dağıtılan karışık tatlı anlamında kullanılır (Doğan, 2020:119).

Aşure gününün ortaya çıkışı ve geleneksel olarak ne zaman kutlanmaya başladığı noktasında, İslam öncesi dönemlere kadar uzanan farklı rivayetlerin olduğunu söylemek gerekir. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür: Hz. Adem'in tövbesinin kabulü, Hz. Nuh'un gemisinin Cudi dağı tepesine oturduğu ve inananların kurtulmasına binaen şükür orucu tutulduğu, Hz. Musa ve kavminin, Firavun'un zulmünden kurtulduğu, Hz. Yunus'un balığın karnından kurtulduğu bir gündür (Bozkuş, 2008:33-61). İnanışa göre o günden bugüne değin bu gelenek müminler tarafından sürdürülmektedir. Müminler, Hz. Nuh ve beraberindekilerin kurtuluşunu oruç tutarak, aşure tatlısı yaparak kutlarlar (Dikmen, 2016:45).

Aşure gününün menşei ile ilgili olarak kaynaklarda iki görüş öne çıkmaktadır. İlk görüşe göre, Firavun'un zulmünden kurtulan Hz. Musa ve kavmi, bunun karşılığında şükür orucu tutmakla mükellef sayılmıştır. Dolayısıyla Yahudiler, bu ayın onuncu gününe rastlayan aşureyi bayram kabul ederek birtakım merasimler düzenlemiş ve oruç tutmuşlardır. Ayrıca bugün Yahudiler için yeni yıldan sonraki onuncu gün olarak adlandırılmıştır. Yahudiler bugünde hiçbir iş yapmaz devamlı ibadetle meşgul olurlar (Baş, 2004:167-190; Tümer ve Küçük, 1993:230). İkinci görüşe göre ise aşure, Nuh Tufanından sonra aç kalan kişilerin artakalan ürünleri pişirmesi sonucu yapılan tatlı ve Tufan'dan kurtuluş vesilesiyle Allah'a şükretmek maksadıyla anılan kutsal gün anlamına gelir. Hz. İbrahim'den sonra düzenli olarak oruç tutulan bir gün haline gelen aşure, özellikle Sâmiî dinlerde karşılık bulmuş; İslam öncesi Arap kabileleri arasında da Ramazan orucu farz kılınıncaya kadar devam etmiştir (Polat, 2019:457-474; Yavuz, 1991:24). Aşure gününün kaynağı ve bu ayda gerçekleştirilen olaylara Kur'an kısmen değinirken detaya girmez. Dolayısıyla bu tür hadiselerin doğruluğunu ilmen ispatlamak mümkün görünmemektedir. Kaldı ki bazı olayların da yanlış tespit edildiği görülmektedir. Örneğin, bazı kaynaklarda hicret olayının Muharrem ayında gerçekleştiği söylene de bu doğru değildir. Hz. Peygamber 12 Rebiülevvel 622'de Medine'ye (Kuba) ulaşmıştır (Baş, 2013:118).

Anlaşılan o ki Müslümanların Yahudi ve Hristiyanlarla zaman zaman bir arada bulunmalarının doğurduğu bir sonuç olarak, bugünde olduğu varsayılan olaylar hakkındaki söylentiler sözlü geleneğe yerleşmiş, sonrasında herhangi bir süzgeçten geçirilmeden yazılı kaynaklara geçmiştir. Muhtemelen Yahudi kültüründen Müslüman kültürüne geçmiş olan bu sözlü tarih yakıştırmasının, ciddi bir tahlil ve tenkide uğramadan İslam literatürüne geçtiği söylenebilir. (Baş, 2004:167-190). Öte yandan, Hz. Hüseyin'in ve yakınlarının şehit edildiği Kербela hadisesinden sonra Şiiler, bugünü matem günü olarak kabul etmişler ve onların hatırasını diri tutacak merasimler düzenlemişlerdir.

Neticede menşei İslâm öncesi dönemlere kadar uzanan aşure günü, Yahudilikte şekillenen, İslam öncesi Arap kabileleri arasında da hürmet gösterilen ve Müslümanlar arasında Kur'an'da adı geçen peygamberlerin ve özellikle Hz. Nuh'un kurtuluşunu sembolize eden bir gün olarak kutlanagelmiştir. Şii dünyası ve Alevi/Bektaşiler Muharrem ayının 10. gününü 10 Muharrem günü hunharca katledilen Hz. Hüseyin ve yakınları için matem havası içerisinde geçirirler.

2.1. Aşure Orucu

Oruç, semavi dinlerin tümünde temel ibadetlerden biridir. İslam dininin de temel esaslarından biri olan oruç tutmaktan maksat, Allah'ın sevgisini ve hoşnutluğunu arzularak nefsin isteklerini terk etmektir. Kur'an-ı Kerim'de Bakara Suresinin 183. ayetinde, "Ey İman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden önceki toplumlara farz kılındığı gibi, size de farz kılındı. Umulur ki sakınırsınız" buyrulmaktadır. Oruç, hicretin ikinci senesinde farz kılınmış olup Allah Resulü vefat ettiğinde dokuz Ramazan orucu tutmuştur (İbn Kayyim, 2006:140).

Yukardaki ayetten anlaşıldığına göre, oruç bütün ümmetlere farz kılınmıştır. Bir ay boyunca tutulan Ramazan orucu ise Müslümanlara özgü bir oruçtur. İslam Peygamberinin ifadesiyle, "Oruç (kötülüklerle karşı) bir kalkandır (Tecrid-i Sarih, 1978: 248). Müslümanların en temel vasıflarından biri olan erdemli insan olma noktasında orucun çok önemli bir işlevi vardır. İslam'ın inanç ve ibadet kadar değer verdiği "olmazsa olmaz"larından biri olan ahlakın toplumda kök salmasında orucun katkısı büyüktür. Öte yandan diğer insanları da anlama, değer verme, empati yapma, diğerkâmlık ve sosyal dayanışma gibi hususlarda da orucun ehemmiyeti çok büyüktür.

Buhârî ve Müslim'de anlatıldığına göre Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde Yahudilerin aşure gününde oruç tuttıklarını görünce, onlara sebebini sordu. Onlar: "Bugün Allah, Hz. Musâ ve kavmini kurtarıp Firavun ve adamlarını suda boğmuştur. Bunun üzerine Hz. Musa da Allah'a şükretmek için o gün oruç tutmuştur. İşte bu nedenle biz de bugün oruç tutmaktayız" şeklinde cevap verdiler. Bunun üzerine Allah Resûlü: "Biz Hz. Musâ'ya sizden daha layığız." dedi ve hem kendisi o gün oruç tuttu hem de oruç tutulmasını emretti. Sami dinlerde özel bir yere sahip olan aşure gününde cahiliye Arapları da oruç tutarlardı. Hz. Peygamber risalettenⁱⁱ önce ve Medine'ye hicretten sonra da birkaç defa bu orucu tutmuş ancak Ramazan orucunun farz kılınmasıyla birlikte bu orucu tutma konusunda Müslümanları serbest bırakmıştır (İbn Kayyim, 2006:145; Yaşaroğlu, 2006:4-5). Ayrıca rivayete göre, Hz. Nuh'un gemisi bugün karaya oturmuş, bunun üzerine Hz. Nuh da şükür olarak gemide bulunan hububatı karıştırarak bir tatlı yapmıştır. Bunların dışında da 10 Muharrem'de gerçekleştiği kaydedilen daha birçok olay anlatılmaktadır. Muharrem'in 9-10. veya 10-11. günleri oruç tutmak sünnettir (Cebecioğlu, 2013:25). Muharrem ayında oruç tutmanın fazileti hususunda sahih hadisler bulunmakla birlikte, o gün kına yakmak, gözlere sürme çekmek, süslenmek, aşure aşı pişirmek, bayramlaşmak, sadaka vermek, kurban kesmek gibi adetler hakkında sahih bir rivayet yoktur. Hadis olduğu öne sürülen rivayetlerin aslında hadis olmayıp cahiliye adetlerine ve Yahudi geleneklerine dayanması kuvvetli ihtimaldir (Yavuz, 1991:24).

Fıkhi mezheplerde günleri farklı olmakla birlikte yalnızca onuncu günü tutulmaması noktasında ittifak vardır. Hanefi ve Maliki mezheplerinde muharrem'in dokuzuncu günü ile birlikte onuncu günü ya da onuncu günü ile on birinci günü oruç tutulması sünnet kabul edilmiştir. Şafiiler ise bu ayın dokuz ve onuncu günlerinde oruç tutmayı müstehap sayar. Hanefi mezhebine göre muharrem'in sadece onuncu günü oruç tutulması Yahudileri taklit etme anlamına gelebileceği için mekruhtur. İbn Kayyim el-Cevziyye, muharrem ayındaki oruçların en faziletlisinin dokuz, on ve on birinci günlerinde tutulan oruç olduğunu, daha sonra da dokuz ve onuncu günlerin, bunun ardından yalnız onuncu günün geldiğini ifade eder (İbn Kayyim, 2006:145).

Allah Resulü, son peygamber olarak yeni bir dinle gönderilmiştir. Bu anlamda O, tağyir ve tahrifata uğramış önceki dinlere benzememek adına yoğun gayret göstermiştir. İslam'ın getirdiği yeniliklerden biri de Yahudilikteki matemi ve tarihi felaketleri çağrıştıran orucu, karanlık ve uğursuz bir yaklaşımdan kurtarıp sonu bayramla biten sevinç ve sürur çerçevesine taşımıştır. Ve yine bazı dinlerde olduğu gibi nefse zulmetme ve ceza verme anlayışından uzaklaşıp, nefsi ıslah ederek Allah'a yakınlaşma vesilesi kılmasıdır (Tümer ve Küçük, 1993:458).

Aşurenin İslam tarihinde siyasi bir yönü de vardır. Hz. Hüseyin'in 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde Kerbela'da şehit edilmesinden sonra Şia için bu tarih önem kazanmış ve Hz. Hüseyin'in intikamını alma sözünü tazeledikleri bir matem günü olmuştur. Şiiilerin her yıl dövünerek ve kendilerine işkence yaparak tutmaya başladıkları bu matem orucu, Şii-Fatimi devletinin himayesinde devlet merasimiyle icra edilmiş, daha sonra bu merasimler İran'da gelenek haline gelmiştir (Yıldırım, 2011:71-84).

Sonuç itibariyle gerek nafile bir ibadet maksadıyla tutulan oruç olsun, gerekse Kerbela şehitlerini rahmet ve minnetle anıp hatıralarını canlı tutmak maksadıyla tutulan oruç ve yapılan etkinlikler olsun aynı amaca hizmet eden ortak değerlerdir. Bunları birbirinin zıddı ve alternatifi gibi göstermek ve karşı tarafı itham edici davranışlarda bulunmak doğru bir yaklaşım değildir.

2.2. Aşure Çorbası/Tatlısı

Aşure gününü diğer günlerden farklı kılan ve o güne özgü sembolü olan hususlardan biri de aşure tatlısıdır. Bu tatlının ilk defa ne zaman yapıldığı ve gelenek haline getirildiği noktasında değişik rivayetler olmakla birlikte en yaygın inanışın, Hz. Nuh'un gemisinin Cudi Dağı'nda karaya oturması şeklinde olduğu görülmektedir. Gemide bulunanlar ambarda arta kalan ürünleri karıştırarak bu çorbayı yapmışlar ve paylaşmışlardır.

“Müslüman Türkler’ in dini halk geleneğinde önemli bir yer tutan aşure, aynı zamanda, muharremin onuncu günü başlamak üzere daha sonraki günlerde de özel merasimlerle pişirilip dağıtılan tatlıya ad olmuştur. Çok eskiden beri devam eden aşure aşı, Osmanlılar döneminde sarayda da pişirilirdi. Helvacıların nezaretindeki aşçılar ve kiler ağaları tarafından hazırlanan aşure, muharremin onundan itibaren "aşure testisi" adı verilen özel kaplarla saray dairelerine ve halka birkaç gün süreyle dağıtılırdı. Anadolu'da zengin aileler ve esnaf teşkilatları tarafından pişirilen aşure sebilsiler, duagûlarⁱⁱⁱ ve halkın iştirak ettiği merasimlerle dağıtılır, bazı bölgelerde aşure dağıtımından sonra kurban kesilirdi. Günümüzde de aşure orucu tutmak ve aşure tatlısı pişirmek bütün canlılığıyla devam etmektedir.” (Yavuz, 1992:26).

Aşurenin hammaddesi; bakla, nohut, kuru fasulye, buğday, şeker, kuru incir, kestane, fındık, fıstık, kuru üzüm gibi yiyeceklerdir. Bu benzeri yiyecekler ayrı ayrı kaplarda kaynatılır. Büyük bir kazana konur ve kaynatılır. Buğday kaynatılırken büyük bir kepçe ile karıştırılır. Eline kepçe alan her can “destur ya İmam” diyerek işe başlar. Kazanın yanında bulunan diğer canlar da “Ya Hüseyin” diyerek karşılık verirler. Aşure piştikten sonra mürşit kazanın başına geçerek şu tercümanı okur: “Bismi Şah! Allah Allah! Mübarek olsun! Mübarek olsun! Ermiş Muhammed Ali'nin soyunun sırrı taç ve miraç sahibi, vergiyi bal Tanrı elçisinin aziz ve latif miraç için, büyük Hatice ve Fatıma Zehra'nın tertemiz ruhları için, şehitlerin en ulusu İmam Hasan ve Hz. Hüseyin ile öteki imamların tertemiz ruhları ve Kerbela'da şehit olan gaziler ruhları için, Horasan erleri için, üçler, yediler, kırklar ve üçyüzaltmışlar, binler, birler, birikip

yola varanlar, erenler ruhu için, nezir kurbanı, çerağın ve hayır ihsanını aldığımız sevgili kardeşlerimiz için, hu dost Allah eyvallah.” (Keçeli, 1996:277).

“Tekkelerde –özellikle Bektaşî tekkelerinde- aşure pişirme geleneği belli ritüeller etrafında şekillenmiştir. Bugün aşure pişirilirken tarikat mensupları kazanın başına toplanır ve aşure kazanını karıştıran kişi, kepçeyi öperek bir başkasına verir. Alan kişi kepçeyi öperek alır ve kazandaki aşı karıştırmaya başlar. Sonrasında kepçeyi bir başkasına verir ve böylece kazanın dibinin tutmaması sağlanır. Bektaşîlerde kepçe “Ya İmam” diye alınır. Kepçeyi veren “Ya Hüseyin” der ve hep birden “Selamullahi ale'l-Hüseyin, la'netullahi ala kaatili'l-Hüseyin” denir. Aşureyi bu söylemler eşliğinde karıştırmaya çifte vav çevirmek denir. Ebced hesabında vav altıdır. İki tane vav yan yana gelince iki tane altı eder ve 66 sayısıya Allah isminin ebced hesabına tekabül eder. Böylece aşure pişirme esnasında Allah zikredilir” (Polat, 2019:465).

Alevi topluluklar açısından Kerbela’da İmam Hüseyin’in oğlu Zeynelabidin sağ kurtulduğu için aşure günü aynı zamanda mutluluk günüdür. Bu nedenle çorba tatlı olur. Muharrem ayında Aleviler bir araya gelerek birlikte mersiyeler, şiirler, deyişler ve Alevi önderlerinin kahramanlık öykülerini söylerler. Aşure Lokması için okunan dua şu şekildedir: “Bism-i Şah, Allah... Allah...Bârekallah. Şehitler Şahı İmam Hüseyin Efendimizin ve Kerbelâ şehitlerinin yüce ruhlarının şad olması için bârekallah. Cümle erenlerin ruhu için bârekallah. Yurdumuzun, ulusumuzun, cumhuriyetimizin esenlikte olması için bârekallah. Ordularımızın güçlü olması için bârekallah. Ahirete göçenlerimiz ve bugün yaşayanlarımız için bârekallah. Gökten hayırlı rahmet, yerden hayırlı bereket vermesi için bârekallah. Muhammed Mustafa, Aliyye’l Mürtezâ, İmam Hasan, İmam Hüseyin ve Kerbela Şehitleri hakkı için el-Fâtiha ve salâvat. Gerçeğe Hû...” Aşure yendikten sonra okunacak dua ise şu şekildedir: “Bism-i Şah, Allah... Allah... Muhammed, Ali, On iki İmam Efendilerimizin ruhu revanları, şâd ve handan ola. Münkir ve münafıklar mat ola, müminler şâd ola. Lokmalarımız dertlere deva ola. Matem-i Hasan ve Hüseyin ola. Cümlemize haklı, hayırlı kismetler verilmesi için Nur-ı Nebi, Kerem-i Ali, Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli demine Hû...” (Dedekargınoğlu, 2014:44).

Hulasa olarak aşurenin Alevi’siyle Sünni’siyle tüm halkımız nezdinde kutsi bir mana ve önemi vardır. Aşure, öteden beri başta Alevi yurttaşlarımız olmak üzere, tüm vatandaşlarımızın yaşattığı önemli bir gelenek halini almıştır. İnsanımız bu aşı başta Hz. Hüseyin olmak üzere Kerbela şehitlerinin aziz ruhları için pişirip dağıtırlar.

3. MUHARREM MATEMİ VE ORUCU

3.1. Şiilikte Muharrem Matemî/Orucu

Şia, Arapça “taftar, yardımcı, fırka, bölük” anlamlarına gelir. Terim olarak ise, Hz. Peygamberin vefatından sonra Hz. Ali ve evladını hilafete en layık kimseler olarak gören ve onları meşru halifeler olarak kabul eden zümrelerin adı olmuştur. Şiiliğin ne zaman teşekkül ettiği noktasında farklı görüşler vardır. Şii kaynaklara göre, Şii oluşumu Hz. Ali döneminde hatta Hz. Peygamber’in sağlığında vücut bulmuştur. Bu düşünceye göre Hz. Ali, Resulullah’tan sonra insanların en üstünüdür. Onun ve soyundan gelen imamların imamlık ve halifeliği Allah ve Resulü tarafından farz kılınmıştır. Bu noktada en büyük delil, Hz. Peygamberin Veda Haccı’ndan dönerken Gadir Hum denilen yerde Hz. Ali’yi kendisine halife, ümmetine de imam tayin ettiğini açıkça beyan etmesidir. Çünkü imamet, Şia’ya göre

ümmetin irade ve seçimine bırakılacak kadar basit bir iş değildir. Ancak ne var ki Şia'nın bu iddiası, Kur'an ve sünnetin "işleri danışma ile yürütme" ve her konuda olduğu gibi yönetimde de akılcı bir yol izleme stratejisine ters düşmektedir. Tarihi olaylar göstermektedir ki, Şiilik en erken Hz. Hüseyin'in Kербela'da şehit edilmesinin akabinde siyasi bir temayül olarak ortaya çıkmıştır (Fığlalı, 1994:27).

Şiilik, tarihi süreç içerisinde farklı kollara ayrılmış ve değişik isimler almıştır. İsnâaşeriyye, Şia'nın en yaygın ve etkili kolu olması sebebiyle geniş bir kullanım sahasına sahip olmuştur. Hakkında yazılan eserler bazen köke işaret etmek üzere "Şia" veya "Şii", bazen imamları benimsemeyi iman konusu haline getirdikleri için "İmâmiyye" veya "el-İmâmiyyetü'l-İsnâaşeriyye", bazen sadece "İsnâaşeriyye", bazen de fıkhıdaki kullanımıyla "Ca'feriyye" adıyla kaleme alınmıştır. (Üzüm, 2001:147-149). İlk Şii fikirler, hicri birinci asrın son çeyreğinde oluşmaya başlamıştır. Bunlar, vasilik, mehdilik ve rec'at gibi fikirlerdir. Bu fikirler, hicri ikinci asırda Ali Evladı ile ilişkilendirilmiş, eski Sasani kültüründen gelen bazı motiflerle de bütünleşerek Şia'yı oluşturmuştur. Başlangıçta aşırı görüşlere sahip olan Şiilik, zamanla bu fikirlerinden ayıklanarak bugün İmamiyye^{iv} adı verilen Şia'nın en mutedil kolunu oluşturmuştur. Günümüzde dünya Müslümanlarının yaklaşık yüzde 15'ini teşkil eden Şia'nın en önde gelen kolu İmamiyyedir (Onat, 1994:65).

Şiilerin tarih boyunca diğer mezhep mensuplarıyla birlikte İslam dininin yayılmasında önemli bir payı olmuştur. Çeşitli bilimlerin temelini atmış, önemli devletler kurmuş, bilim, edebiyat, siyaset alanında değerli bilim adamları yetiştirmişlerdir (Sübhani, 2009:139). Dinin temel inanç esaslarında namaz, oruç, hac, zekât gibi farzların yerine getirilmesi ve faiz, içki, kumar, zina gibi yasaklardan kaçınılması hususlarında Şiilik diğer Sünni mezheplerle mutabakat halindedir. Bu birliktelik yanında, Şiiliğin teşekkül sürecinde önemli bazı konularda fikir ve amel farklılıkları olmuş, bunlar da zamanla Şiilerle diğer Müslüman çoğunluğun arasının açılmasına neden olmuştur. Şia mezhebi içerisinde çoğunluğu oluşturan İmamiyye, bazı tarih ve günleri, kendilerini ilgilendiren olaylara binaen önemli saymış, bu günlere ve tarihlerine ayrı bir ehemmiyet vermiştir. Bu önemli günlerin başında Muharrem Matemi ve Gadir Bayramı gelmektedir (Bozkuş, 2008:33-61)

Şiilikte Muharrem ayının ve aşure gününün ayrı bir yeri ve önemi vardır. Buradaki anlayışa göre Muharrem ayı ve özellikle onuncu günü olan aşure günü taziye günleridir. "Sözlükte "başta gelene sabretmek" anlamındaki azâ' kökünden türeyen ta'ziye "bir kimseyi sabır ve tahammüle teşvik etmek, acılarını paylaşmak" demektir. Terim olarak özellikle İran Şiası arasında Hz. Hüseyin'le beraberindekilerin Kербela'da şehit edilmesi münasebetiyle muharrem ayının ilk on günü içinde icra edilen matem merasimlerini ifade eder. Aslında tâziye, matemlerin son safhası olmakla birlikte genelde muharrem ayında devam eden merasimler bu şekilde adlandırılmış veya şebîh diye anılmıştır. İran'da dinî mahiyetteki olayları anmak için komşuluk ve yakınlık esasına dayanan ve "hey'et" diye isimlendirilen bazı gruplar bir din âlimiyle birlikte toplanırlar. Bu toplantılarda çoğu zaman, Hz. Hüseyin ile beraberindekilerin Kербela'da Emevî kuvvetleriyle mücadeleleri sırasında maruz kaldıkları ıstırapları ve neticede şehadetlerini ele alan Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin "Ravzatü'ş-şühedâ" adlı eseri okunur. Bu esnada dinleyenlerin bir kısmı ellerini ritmik hareketlerle göğüslerine vururlar; okuma ilerleyip belirli bir safhaya gelince diğerleri de duydukları acıyı yüksek sesle terennüm ederler. Bu toplantılar evde yahut camide veya bu iş için özel olarak inşa edilen ve "hüseyniyye" denilen mekânlarda yapılır. Sokak ve çarşılarında icra edilen merasimde Hüseyin'in temsili tabutu taşınır; "nakil" denilen bu merasim esnasında tabut taşınırken Hüseyin'le ilgili na'tlar ve mersiye okunur. Merasim sona erince tabut defnedilir. Bu sırada

halkın hemen her zümresini temsil eden gruplar şişler, zincirler ve hançerlerle baş, sırt ve göğüslerini kan akıncaya kadar ritmik hareketlerle döverler. Bunlardan göğüslerine vuranlar “sînezen”, başlarına vuranlar “serzen”, zincirlerle sırtlarına vuranlar “zencirzen” diye adlandırılır. Hindistan’daki Şiiler merasimleri icra ettikten sonra temsili tabutu defnederken sahillerdeki Şiiler tabutu denize atarlar.” (Öz, 2011:203-204)

İmamiyye Şiasında oruç, İslam dininin önemli farzlarından biridir. Bu konudaki görüşleri, Ehl-i sünnetle hemen hemen aynıdır. Hüküm bakımından üç çeşit oruç vardır ki bunlardan Ramazan orucu farzdır ve mutlaka tutulmalıdır. Aşure orucu, nisbi bir oruç olup müstehaptır. Bu günlerde tutulan oruç yiyecek, içecek ve dünyevi lezzetlerden kaçınarak bir nevi hüznün orucu olarak tutulur. Şia’ya göre, imama inanmak inanç esaslarındandır. Orucun sahih olabilmesi için İslam’ın şartı yanında iman şartı da gerekir. Yani on iki imama yalan isnat etmek, orucu bozan durumlardandır. Yolculukta oruç tutmanın hükmü, mazereti yokken oruç yiyenin hükmü gibidir (Çalışkan, 1994:194; Gölpınarlı, 2006:62; Fıglalı, 1984:232; Üzüm, 1993:299).

Şiiler, Hz. Hüseyin’in hatırasını yad etmek amacıyla yas tutmayı ve kabrini ziyaret etmeyi dini bir görev olarak almışlardır. Emeviler ve Abbasiler döneminde önlerine çıkarılan zorluklara rağmen bu geleneği sürdürmüşlerdir. İlk defa Irak Büveyhî Hükümdarı Muizzüddeve’nin 10 Muharrem 345’te (8 Şubat 963) Bağdat’ta başlattığı matem törenleri, daha sonra İran bölgesi başta olmak üzere Şii çevrelerinde ve silsileleri Hz. Ali’ye ulaşan Sünnî tasavvuf ve tarikat çevrelerinde yaygınlık kazanmıştır. İslâm dünyasının çeşitli bölgelerinde matem, tâziye, şebîh (şebeh) gibi adlarla anılan bu törenler Muharrem ayının ilk on gününde, özellikle onuncu gün ve gecesinde yoğunlaşmış ve Muharrem giderek bütünüyle bir matem ayına dönüşmüş, bazen törenlerin süresi Safer ayının ilk on gününü de içine alacak şekilde genişletilerek kırk güne kadar çıkarılmıştır. Ehl-i Beyt muhabbeti bütün Müslümanları birleştiren ortak duygu olduğu için Muharrem törenleri birçok Müslüman devlet ve topluluğun resmî veya hususi merasimleri arasında yerini almıştır. Bu törenlerin Osmanlı Devleti’nin geniş hâkimiyet bölgelerinde farklı din, mezhep ve tasavvuf telakkilerine göre çeşitli uygulamaları ortaya çıkmıştır (Özcan, 2004:219-221). Esasen dinin özünde olmayan aşırı uygulamalar, Şii inancın canlı tutulmasında ve mezhep bütünlüğünün sağlanmasında önemli rol oynamıştır. Emeviler, Şia’nın aşureyi matem günü ilan etmesine karşılık, Kербela faciası’nı unutturmak için bir vesile sayarak o günü adeta bayram kabul etmişlerdir. Hatta Fatımi Devleti’nin yıkılmasından sonra şenlikler düzenlenmiş, tatlı yiyecekler pişirilmiş ve bu konudaki bidatlerin haklı gösterilmesi maksadıyla çeşitli hadisler uydurulmuştur (Fıglalı, 1984:181; Üzüm, 2008:169).

Buradan da anlaşılıyor ki Şii’deki aşure matemi ve törenlerinin odak noktasında Kербela hadisesi vardır. Denilebilir ki bu hadiseden sonra bir anlamda Emevilerin şenlik havasında kutladıkları bugüne alternatif olarak matem havasına bürünen bir gün olarak idrak edilmiştir. Emeviler dönemindeki baskıcı tutumdan dolayı idrak edilemeyen matem törenleri Abbasiler döneminde kısmen gerçekleştirilmiş, Şii Büveyhiler döneminde kurumsallık kazanmıştır. Şii Fatımiler ve Safeviler elinde resmi hüviyet kazanan bugün, matem günleri ve merasimleri şeklinde icra edilerek günümüze kadar gelmiştir.

3.2. Alevilikte Muharrem Matemi/Orucu

Sözlükte “Ali’ye mensup” anlamına gelen Alevî kelimesi, terim olarak İslâm kültür tarihinde Hz. Ali soyundan gelenler manasında kullanıldığı gibi, ayrıca siyasî, tasavvufî ve itikadî anlamda kullanılmıştır (Ocak, 1989:368-369).

Alevilikte değer verilen önemli gün ve geceler vardır. Örneğin Hızır günleri, Cuma gecesi, Muharrem ayı ve içerisindeki aşure günü gibi. Muharrem ayı, Aleviler açısından oruç ve yas ayıdır. Aleviler, Kuran’ın Araf suresinin 142. ayetinin^v gereğini yerine getirmek; Ehl-i Beyt’e^{vi} ve insan neslinin asaletine bağlılıklarını göstermek amacıyla oruç tutarlar. Aleviler ve Bektaşilere göre, evrenin ve evrenin merkezinde olan insanlığın tüm güzelliklerini kendisinde toplayan Hz. Hüseyin’in Kerbela’da hunharca katledilmesi unutulacak ve geçirilecek bir olay değildir. Bu nedenle onun aziz hatırasının yaşatılması gerekir. O yüzden o günlerde yas tutulup dünya nimetlerinden uzak durulur. Ehl-i Beyt neslinin yaşatılmasına vesile olan İmam Zeynelabidin’in kurtuluşuna şükretmek maksadıyla aşure pişirilir. Alevilerin çoğuna göre aşure geleneği insanlık tarihiyle yaşittir (Keçeli, 1996:273).

Mehmet Yaman Dede’ye göre, Matem Kerbela’da şehit edilen İmam Hüseyin ve diğer Kerbela şehitlerinin anısına tutulmaktadır. Aç ve susuz olarak insanlığa verilmiş büyük bir mesajdır Kerbela. Haksızlığa ve zulme karşı baş eğmeyişi, insanlık için kendini feda edıştır (Yaman, 2004:265).

Ali Rıza Uğurlu Dede’ye göre, Aleviler Muharrem orucunu tutarlar ve İmam Hüseyin’e gözyaşı dökerler. Karalar giyip matem tutarlar. O gözyaşları İmam Hüseyin için bir vefa borcudur. Aslında o vefa, tüm insanlığın, insan olanların borcudur (Uğurlu, 2006:321).

Alevilikte tutulan yasin ve orucun merkezinde meşum Kerbela hadisesi vardır. Bu oruç, 10 Muharem 680 yılında Kerbela’da şehit edilen İmama Hüseyin ve yanındakilerin yasını tutmak içindir. Muharrem orucu on iki imamlar adına 12 gün tutulurken, 3 gün de Hz. Hüseyin’in amcasının oğlu Müslim ve 2 oğlu için tutulmaktadır. Oruç, Muharrem ayı girmeden üç gün önce başlar ve masumlar orucu olarak adlandırılır. 12 günün sonunda aşure ve lokma (etli pilav) pişirilerek dağıtılır. Muharrem orucu sırasında şehitler anısına su içilmez, kurban kesilmez, tıraş olunmaz, eğlence ve düğünlere ara verilir. Akşamları Kerbela olayını anlatan kitaplar okunur, mersiyeler söylenir. Oruç bitiminde Kerbela’da sağ kurtulan İmam Zeynelabidin’in kurtulması ve Ehl-i Beyt soyunun devam etmesinin şükranı olarak kurban kesilir, aşure yapılır (Alpaslan, 2012:257; Yaman, 2007:222).

Yapılan alan araştırmaları ve bizim de Erzincan’da yaptığımız araştırmalar ve gözlemler, Alevilerin Muharrem ayına verdikleri önemi açıkça ortaya koymaktadır. Kendisi de bir Alevi dedesi olan Ali İhsan Çağlar’a^{vii} göre; Muharrem ayı savaşların yapılmasını yasaklayan (haram) aydır. Tüm İslam âleminin oruç ayıdır. Kerbela katliamından sonra oruç ve matem (yas) ayıdır. On gün olan oruç yas-ı matemle birleşip on iki olarak tutulur. Hz. Hüseyin’ in şehadeti Muharrem’in onunda olmuştur. Aşır on demektir. Ulu’l azim peygamberlere kurtuluş olan o gün, Hz. Peygamber Efendimizin Ehl-i Beyt’ine hüzn, gözyaşı ve katliam olmuştur. Muharrem ayında on iki gün boyunca cemevlerinde Kerbela şehitlerinin ruhuna Kur’an ve Kerbela’yı anlatan Kumru, Saadete Ermişlerin Bahçesi, Kerbela Matemi, Gülzar-ı Hasaneyn ve Kerbela mersiyeleri okunur.

İzlediğimiz kadarıyla bölgede Muharrem ayı, Ramazan ayından daha önemli ve önceliklidir. Bunun da delili olarak Kur’an’daki Fecr suresinin “Andolsun fecre (tan yeri ağırmasına) ve on geceye” ayeti gösterilir. Buradaki on gecenin Muharrem ayının ilk on

gününe işaret ettiğine inanılır. Alan araştırması sırasında Cemevi görevlisi Sema Dikme^{viii} ile mülakat yapıldı. Dikme bize şunları aktardı: “Bakara süresinin 183. Ayetinde, “Sizden öncekilere farz kılınan oruç sizlere de farz kılınmıştır.” Bu sebeple Hz. peygamber kendisinden önce ki peygamberlerin de tutmuş olduğu orucu tutar. Bu olayda önemli olaylar gerçekleşmiştir; Hz. Adem’in tövbesinin kabulü, Hz. Nuh’un gemisinin karaya sağ salim oturması, Hz. İbrahim’in ateşten kurtulması, Hz. Eyüp’ün şifa bulması, Hz. Yakup’un oğluna kavuşması, Hz. Musa’nın Firavun’un zulmünden kurtulması, Hz. Yunus’un balığın karnından kurtulması, Hz. Davut’un tövbesinin kabulü, Hz. Süleyman’a mülk verilmesi bu ayda gerçekleşmiştir. Bunun için de oruç tutulur.”

Bölgede daha çok kırsal kesimden eski geleneklerine bağlı yaşlı kimselerin oruç tuttıklarına şahit olduk. Muharrem orucuna Hz. Hüseyin’in şehit edildiği 10 Muharrem gününden on bir gün önce, Kurban Bayramından 20 gün sonra başlanır. Genellikle sahura kalkılmaz. Gece yatmadan önce yenir ve oruca niyet edilir. “Oruç açma” dedikleri iftari akşam olup gün batınca açarlar. Oruç açıldığında yenilen yemeklerin yanında dahi su içilmez; ancak vücudun su ihtiyacı hoşaf, komposto, ayran, çay ve kahve gibi sulu içeceklerden karşılanır. Burada suyun yasak olmasındaki hikmet, Kербela’da Hz. Hüseyin’in susuz bırakılmasına matuftur. Özellikle Muharrem’in yedinci gününden itibaren orucun dozu daha da artar. Genç olanlar Kербela’da susuzluğun tam başladığı gün olan yedinci günü akşamı oruç açmayı yedi üzüm tanesi ile yapar, gece yemek bile yemeden ertesi günün akşamı oruç açmaya kadar orucunu devam ettirir. Buna “uğundurma” denir. Bilenler oruca şöyle niyet ederler:

“Bism-i Şah, Allah Allah. Er Hak Muhammed Ali aşkına, İmam Hüseyin Efendimizin susuzluk orucu niyetine, Fatıma anamızın şefaatine, On iki imamlar aşkına oruç tutmaya niyet ettim. Yuh münkire, lanet Yezid’e, hürmet mümine Allah eyvallah hû” Oruç açmada okunan dua ise şu şekildedir: “Bism-i Şah, Allah... Allah... Yarabbi! Senin rızan için oruç tuttuk. Ehl-i Beyt’inin sevgisi ve muhabbeti aşkına matem yaşıyoruz. Niyetlerimizi, niyazlarımızı ve oruçlarımızı dergâhı izzetinde kabul eyle. Can ve baş vererek senin Hakk yolundan ayrılmayan mazlum Kербela şehitlerinin ve şehitler Şahı İmam Hüseyin aşkına rahmetini ve yardımlarını bizlerden esirgeme. Orucumuzu ve yaşanan matemî sırr-ı Kербela hakkı için kabul eyle Ya Rabbi. Duası bizden kabulü Allah’tan ola. Gerçeğe Hû.” (Yıldız, 2004:147; Dedekargınoğlu, 2014:38-39)

Sonuç olarak Alevilik-Bektaşilikte Muharrem ayı son derece önemlidir. Alevilerin çok önem verdikleri Muharrem ayının değerlendirilmesinde Şiiler ve Sünnilerle ortak noktaları olduğu gibi ayrıldıkları noktalar da vardır. Aleviler, bu ayda Emeviler tarafından Hz. Hüseyin’in Kербela’da şehit edilmesi dolayısıyla yas ve matem tutarlar. Ne var ki Şiilerin yaptığı gibi feryat figan ederek, bedenlerine zarar vererek taziyede bulunmazlar (Kutlu, 2015:600). Şiilerde olduğu gibi, her türlü dünyevi lezzetlerden uzak durarak matem havası içerisinde bu günleri oruçla geçirirler. Oruç tutma biçimi noktasında Sünnilerle birleşirler. Ancak Sünnilerdekinden farklı olarak biraz daha ağır müeyyidelerin uygulandığı bir orucu tercih ederler. Sünnilerde Muharrem orucu sünnet telakki edilerek belli gün ve sayılarla tutulurken, Alevilerde Kербela’daki şüheda merkeze alınarak on iki imamların dahil edildiği on iki günlük bir oruç öne çıkar. Bu on veya on iki günlük oruç bitiminde her iki tarafın da katıldığı aşure tatlısı pişirilir. Her iki kesimin de üzerinde ittifak ettiği, geçmiş peygamberlerin kurtuluşuna izafeten bir şükran ifadesi olan aşureler kaynatılır ve ikram edilir. Bolluk, bereket ve dayanışmanın sembolü olan aşurenin ruhuna uygun olarak iki kesim insanının birbirini

ziyaret edip ikramlarını paylaşmaları ülkemizin birlik beraberliği ve huzuru adına önemli bir kazanımdır.

3.3. Türklerde Muharrem Matemi ve Aşure Geleneği

Türklerin İslamiyet ile ilk karşılaşmaları Orta Asya'da yaşadıkları VIII. yüzyılın başlarına uzanır. Bu dönemde Moğol istilasından kaçan Türkler bu defa da Emevilerin zulmü ile karşılaşmışlardır. Muaviye b. Ebu Süfyan zamanında başlayan Arap ırkçılığına dayalı ve Ehl-i Beyt'e düşmanlık üzerine kurulmuş olan saltanat sistemi Türklerin hiç hoşuna gitmiyordu. Emevilerin ırkçı politikaları ve zulümleri sebebiyle Türkler, Emevilerin düşmanı olarak gördükleri Ali'ye ve Ali'nin evlatlarına bağlanmışlardır. 681'de Kerbela'da Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi sonucu Türkistan'a göç eden Hz. Peygamber'in torunları lehine, Horasan ve Mâverâünnehir bölgelerinde geniş bir kitle oluşmuştur. Emevîler tarafından mağdur edilen Ehl-i Beyt'in İslam'a davet çağrıları, mağdûr ve mazlûmun yanında yer alan Türkler arasında büyük bir rağbet görmüştür (İpek, 2010:32; Altınok, 2001:205-213; Ünlü, 2008:25).

Tarih boyunca mazlum ve mağdurdan yana tavır almış olan Müslüman Türkler, İslam'ı kabul ettikten sonra Kerbela'da yaşanan hadiseleri üzüntüyle karşılamışlar ve Ehl-i Beyt'ten yana tavır almışlardır. Hz. Peygamberin iki güzide emaneti, cennet gençlerinin efendileri, şehitlerin serçeşmesi olarak görülen Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hakkında çok duygulu kaside, gazel ve mersiye yazılmıştır. Türk edebiyatında bilinen en eski Kerbela mersiyesi Âşık Yûnus ve Yazıcıoğlu Mehmed tarafından kaleme alınmış ve besteli olarak yüzyıllardan beri okunagelmıştır. Bundan hareketle Osmanlı sahasında mersiye okuma geleneğinin XV. yüzyılda başladığı söylenebilir. Ancak Osmanlılardan önce Anadolu'da varlıkları bilinen gayri Sünnî derviş zümrelerinin muharrem törenlerinden uzak durmaları mümkün olmadığından bu gelenek Anadolu'da XIII. yüzyıla kadar geri götürülebilir. Nitekim Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî de bir Kerbela mersiyesi yazmış ve Mesnevi'sinde muharrem törenlerini tasvir ederek bu törenlerde taşkınlıklardan sakınılmasını tavsiye etmiştir (Özcan, 2004:219-221)

Şii dünyada ve Alevilikte geniş bir yankı uyandıran Kerbela hadisesi, Ehl-i Beyt muhibbi Sünnileri ve Bektaşileri de derinden etkilemiştir. Tarihî kayıtlardan muharrem ayı süresince başta Bektaşî tekkeleri olmak üzere bütün tekkelerde Kerbela mersiyesi okunduğu anlaşılmaktadır. Bazı dergâhlarda ve evlerde muharrem'in ilk on gecesinde Fuzûlî'nin Hadîkatü's-suadâ'sı bir nevi beste ile okunur, onundan otuzuna kadar geçen süre içinde tekkelerin ayın gün veya gecelerinde sofralar kurulup aşure dağıtılır, yapılan ayınlar arasında mersiyehanlar ve zâkirbaşılar Kerbela mersiyesi, Ehl-i Beyt ve on iki imam sevgisini terennüm eden manzume ve kasideler okurlardı. Ağır ve hüznü bir hava içerisinde başlayan muharrem zikirlerinde "perde kaldırılmaz" kıyam ve devran zikrinin tavir ve seyrine uygun muharrem ilahileri okunurdu (Özcan, 2004:219-221).

Diğer taraftan aşure, Müslüman Türklerin geleneğinde önemli bir yer tutmuş, Muharrem'in onuncu günü başlamak üzere daha sonraki günlere de yayılarak özel merasimlerle pişirilip dağıtılan tatlıya da (aşure) ad olmuştur (Bozkuş, 2008:33-61). Hangi mezhep ve meşrepten olursa olsun tüm Müslümanlar tarafından çeşitli şekillerde kutlanagelen aşure günü, Osmanlılar döneminde de mezhebi kimliklerine göre Müslümanlar tarafından yas veya sevinç içerisinde kutlanmıştır. Ancak Osmanlı'nın son döneminde yazılan ve daha çok hatırat türü kitaplarında, aşure gününde yapılanlarla ilgili ayrıntılı bilgilere rastlamamaktayız. Gelibolulu Mustafa ve Kâtip Çelebi'nin eserlerine bakıldığında Nuh tufanı

ve tarihteki diğer hadiseler anlatılmış olup Müslümanların aşure pişirmeyi ve birbirlerine sunmayı gelenek haline getirmiş olduklarından bahseder (Baş, 2004:179)

Müslümanlar, Muharrem ayının onuncu günü, Hz. Peygamber'in torunu İmam Hüseyin'in susuz şehit edildiği gün olduğu için evlerde billur bardakları kaldırarak bakır veya toprak kupa ve taslardan su içer, fakat kana kana içmezlerdi. On gün oruç tutanlar, düğün dernek yapmayanlar, gülüp eğlenmeyenler vardı. Yine bu ayın onuncu gününde Hz. Nuh'un gemisi Cudi Dağı tepesine oturarak selamete erdiği için, sembolik olarak evde bulunan zahireden çorba pişirirler, eşe dosta, akraba, konu komşuya ve fukaraya dağıtırlardı (Baş, 2004:182)

Eski devirlerde Muharrem münasebetiyle mevlit de okutulurdu. Cumhuriyet öncesine kadar Anadolu'nun bazı şehirlerinde devam eden bu geleneğin geçmişinin XVI. yüzyıla kadar götürülebileceği, Hâşimî divanındaki, "Şeb-i âşûrâda mevlid okunup tevhid olunduğudur" başlıklı bir tarih manzumesinden anlaşılmaktadır. Yakın yıllara kadar süren bu uygulamaların bir örneği Kastamonu'da Nasrullah Camii'nde gerçekleştirilmekteydi. Namazdan sonra meydanda iki sıra halinde toplanan cemaatin arasında sebilciler mersiye ve ilahiler okuyarak su dağıtır; cemaat, Hz. Hüseyin'in hâtırasına hürmeten içinde Esmâ-i hüsnâ ve Yâsîn sûresinin yazılı olduğu bakır taslarla dağıtılan sudan birer yudum alırdı. Osmanlı devletinde her yıl Muharrem ayında aşure pişirilmesi devlet ve toplum nezdinde uygulanan önemli bir gelenektir. Nitekim belirli zamanlarda tekke ve zaviyelerde, önemli konutlarda mersiyeler okunup dualar edilerek halka aşure ikramında bulunulmuştur. Osmanlı devleti gerek Sünnilerin gerekse diğer Müslüman zümrelerin aşure gününde etkinlik yapmasına izin vermiş hatta bugünün anısına hazırlanan risalelerin basılmasına imkân sağlayarak destekte bulunmuştur. Ayrıca bütçesi yeterli olmayan tekke ve zaviyelere ödenekte bulunarak Muharrem ayının coşkulu bir şekilde kutlanmasına yardımcı olmuştur (Özlü, 2011:191-212)

Sonuç olarak, tarih boyunca mazlumların yanında yer almış olan Müslüman Türkler Kербela hadisesinde de Hz. Hüseyin ve etrafındakilerin yanında yer almış, onların çektikleri sıkıntıları ve eziyetleri derinden hissederek duygularını şiire ve yazıya dökmüşlerdir. Aşure günü ise Osmanlı'dan günümüze Şii'si, Bektaşî'si, Alevî'si, Sünnî'siyle bütün Müslümanlar tarafından çeşitli etkinliklerle idrak edilerek yapılan aşure tatlıları Kербela şehitlerinin ruhuna pişirilip dağıtılmıştır.

3. ERZİNCAN'DA MUHARREM MATEMİ VE AŞURE GELENEĞİ

Erzincan'da Muharrem matemî Anadolu'nun diğer yörelerindeki uygulamalarla paralel olarak idrak edilmektedir. Bölgede on iki boyunca müeyyideleri ağır bir oruç tutulur ki bu oruç, Alevilikte düsturlarını Hacı Bektaş Veli'nin oluşturduğuna inanılan "Dört Kapı Kırk Makam"^{ix} içerisindeki Marifet kapısının makamlarından olan perhizkârlığın bir gereğidir. Kendisiyle mülakatta bulunduğumuz Cemevi Hocası Serkan Yiğit'e^x göre, "Bu ayda on iki gün boyunca Ehl-i Beyt'in yası için oruç tutulur. Bu orucun diğer peygamberler tarafından da tutulduğuna inanılır. Başka bir rivayete göre dünyanın kuruluşu Muharrem ayına denk gelmiş ve dünyanın çarkı için on iki imamın Muharremde bir gün oruç tuttuğu, bu yüzden Alevilerin her imam için muharremde oruç tuttuğu anlatılır. Matem günlerinde su, et, tavuk, soğan, sarımsak, yumurta tüketilmez. İçki içilmez, ağaç kesilmez, canlı varlığa zarar verilmez. Tıraş olunmaz, saç, tırnak kesilmez. Eğlenceli tüm işlerden uzak durulur. Banyo yapılmaz."

Bu bölümde Alevi yurttaşların uygulamalarını bizzat yerinde gözlemleyerek aldığımız notları paylaşmak istiyoruz: 9 Eylül 2019 tarihinde Cem vakfına bağlı Ulalar Cemevi'ne gittik ve buradaki iftar yemeğine ve sonrasındaki cem törenine katıldık. İftar öncesinde Cemevi Dedesi Rıza Aydın^{xi} tarafından sofraya dua okundu. Yemek menüsünün etsiz ve sade olması dikkatimizi çekti. İnanç gereği yemekte et ve soğan, masalarda bıçak ve su yoktu. Yemek bitiminde Rıza Dede dua etti. Yemek sonrasında başkan odasında kendisiyle kısa bir çay sohbetinde bulunduk. Bu arada yemekten çıkanlar cem salonuna girmeye başlamışlardı. Birazdan biz de cem yapılacak olan salona girdik. Dede ve yanındaki Zâkir^{xii} salondan içeri girdiğinde cemaat hep birden ayağa kalktı. Salonun girişindeki biraz yüksekçe bölüme geçen Dede niyazda bulundu ve dâr duasını okudu:

“Bismi Şah Allah Allah... Geldiğiniz yoldan, durduğunuz dârdan, çağırdığınız pirden şefaata göresiniz. Dârlarınız, divanlarınız kabul ola. Muratlarınız hâsıl ola. Dergâhı izzetine yazılmış ola. Dârına durduk Ya Allah...Ya Allah...Ya Allah...Divanına durduk Ya Muhammed... Ya Muhammed...Ya Muhammed... Keremine sığındık Ya Ali...Ya Ali...Ya Ali... İnayet eylesin Ya on iki imamlar. Yol göstereyim Ya on dört masumu paklar. Yardım eyleyin ya on yedi kemerbestler. Bağışlanma senin yüzü suyun hürmetine olsun Ya pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Bizleri de ceminize kabul edin ey kırklar meclisi... Ya Rabi dârlarımızı, divanlarımızı dergâh-ı izzetinde kabul eyle. Gerçeğe hü.”

Dede edep erkân diyerek cemaat yerine oturdu ve hep birlikte başta Hz. Muhammed olmak üzere on iki imamlar üzerine salavat getirildi. “Fahri kâinat âlemlere rahmet, verelim Muhammed Mustafa'ya salavat...” Cemaatten bayanlar hilal biçimindeki meydanın bir tarafında, erkekler diğer tarafında, görevliler ise Dede'nin hemen önünde ön tarafta oturuyorlardı. Dede yerine oturduktan sonra Yasin suresinden bir bölümü Türkçe olarak okudu ve kabulü için dua etti. Ardından herkes oturduğu yerde secdeye kapandı. Bu esnada dede oruçların kabulü için duada bulundu:

“Bism-i Şah Allah Allah! İlahi Yarabbi! Mübarek Muharrem ayının, tuttuğumuz orucun ve yaşadığımız matem yüzü suyu hürmetine sana olan secdelerimizi ve niyazlarımızı dergâhı izzetinde kabul eyle. Muharrem ayında kurtuluşa eren peygamberlerin hürmetine, Nuh Nebi'nin gemisine sığınıp kurutulmuş erenler gibi bizleri de Ehl-i Beyt sevgisine bağışlayıp kurutulmuş erenlerden eyle Ya Rabbi! Can ve baş vererek senin Hak yolundan ayrılmayan mazlum Kербela şehitlerinin ve şehitler şahı İmam Hüseyin'in aşkına rahmetini ve yardımlarını bizlerden esirgeme Ya Rabbi. O yüce sevgiyi yol göstericimiz eyle. Ehl-i Beyt'i hanedanı bizlerden razı ve hoşnut eyle. Duası bizden, inayet İmam Aliden, şefaata Muhammed Mustafa'dan, kabulü Allahtan ola. Gerçeğe hü.”

Sonrasında Dede günün anlam ve önemiyle ilgili sohbetine başladı. Sohbetin ana teması Kербela hadisesi, orada yaşananlar ve çıkarılması gereken derslerdi. Giriş kısmında geçmiş peygamberlerin bu ayda gerçekleşen kıssalarına yer verdi. Arkasından konuyu Kербela'ya getirerek orada yaşananlardan ve Hz. Hüseyin ile yanındakilerin vahşice katledilmelerinden dolayı bu ayın kendileri açısından matem ayı olduğuna işaret etti. Bu ayda yapılması ve yapılmaması gereken şeyleri hatırlattı. Önemli bir mesaj olarak da, “Bu olayın Sünni kardeşlerimizle asla bir alakası yoktur. Çünkü o mezalim yapıldığında Türkler henüz Müslüman değillerdi. Kaldı ki bugün Sünni canlarımız da bu çirkin olayı kınıyorlar ve oruç tutuyorlar. Sonunda da hep birlikte aşurelerimizi yapıp dağıtacağız.” dedi. Bu arada cemaatin

zaman zaman “Lanet Yezid’e, rahmet İmam Hüseyin’e” dedikleri duyuluyordu. Duaların sonunda ise “âmin” yerine “Allah Allah” dediklerini gözlemledik.

Dedenin dramatik bir şekilde Kerbela olayını anlattığı bölüm aralarında Zâkir’in sazi eşliğinde cemaat hep birlikte mersiye ve ağıtlar okudular. Bir ara Dede’nin hemen önünde oturan başında yeşil eşarp ve üzerinde kırmızı kuşak bulunan gençler, ayağa kalktılar ve semah döndüler. Dede’nin davetiyle gönüllü olarak cemaatten de semaha katılanlar oldu. Cemin sonuna doğru sözleri Şah Hatayi’ye^{xiii} ait olan mersiye bölümünde cemaat ayağa kalkarak hep birlikte el ele tutuşmak suretiyle matem mersiyesini okudular. Bu arada özellikle bayanların hıçkırıklarla ağlayarak feryat figan ettikleri görüldü. Sazın ve Zakir’in dokunaklı sözleriyle daha da duygulanan ve cezbeye kapılan canlar adeta o günü yeniden yaşıyorlardı. Sonunda Dede tekrar destur verdi ve cemaat yerine oturdu. Burada Dede küçük bir konuşma daha yaptı:

“Kerbela’yı Kerbela yapan Hz. Hüseyin’dir. Hz. Hüseyin’i Hüseyin yapan da onun zalimin zulmüne karşı koymasındır. Canını davası uğruna ortaya koymasındır. Bu nedenle Kerbela Alevilerce güncelliğini hep korur. Zulmün olduğu her yer Kerbela, her gün aşûradır. Tarihte buna benzer nice Kerbelalar yaşanmıştır. Aleviler her zaman zalime karşı mazlumun safında yer almıştır. Yezit sadece Aleviliğin değil insanlığın düşmanıdır. Çünkü dava insanlık davasıdır. Bize göre Yezid zulmün ve yanlışın adıdır. Onun Alevisi Sünnisi olmaz. İçimizden biri de yanlış yapsa o Yezit’tir. İçteki Yezid’e lanet okumadan dıştakine okumanın bir anlamı yoktur.”

Cem sonunda Dede bir tavsiyede bulundu: “Bu günlerde çok dikkatli olalım sevgili canlar! Eğlenceden, kan akıtmaktan, kalp kırmaktan, can acıtmaktan sakıyalım. Ancak günümüz şartlarında şehir hayatı yaşıyoruz. Aramızda memur kardeşlerimiz var. Şehirde yıkanmamak, tıraş olmamak, kılık kıyafet değiştirmemek imkânsızdır. Diğer insanlara da rahatsızlık vermemek gerekir. İncancımız gereği lütfen incinsek de incitmeyelim. Sünni canlarımızın incancına ve ibadetine saygı gösterelim.” Son olarak Dede dua ederek cemi bitirdi. Cem bitiminde gelen kişilere lokma denilen ikramlarda bulunuldu. Dedenin desturuyla cemaat dağılmaya başladı.

Bu noktada bir değerlendirme yapmak gerekirse; Alevi toplumunun çok önem verdiği bu ayda serbestçe bir araya gelip ritüellerini yerine getirmeleri çok kıymetlidir. Burada özellikle yaşlı kesimin katılımının yüksek olması dikkat çekicidir. Dedenin de dikkat çektiği üzere Alevi kültürünün ve değerlerinin genç nesle aktarılmasında ciddi problemler vardır. Bu meyanda yalnız Dedelere değil ailelere de önemli görevler düşmektedir. Bu bağlamda sayısı her geçen gün artan cemevlerinin üzerinde ciddi sorumluluklar vardır. Kanaatimiz odur ki bu işi ciddiye alan misyon sahibi yöneticiler ve görevlilerce cemevleri çok daha önemli yerlere gelebilecektir. Bunun için kendini yetiştirmiş ve yenilemiş dedelerin ve donanımlı hocaların hayati önem taşıdığı ortadadır. Cemevlerinin yasal statüsü ve ihtiyaçlarının giderilmesi konusu ayrı bir bahsi değer konudur. Ne var ki bu noktada imkânları çok daha fazla olan başta Diyanet teşkilatı olmak üzere diğer kurum ve şahıslardan da destek alınabilir. Uzun vadede cemevlerinin kendi dedelerini ve hocalarını yetiştirmelerine imkân sağlayacak enstitüler ve araştırmaya merkezleri kurulabilir. İlim irfan sahibi, kültürlü ve donanımlı din hizmetleri sınıfıyla çok daha büyük adımlar atılabilecektir. Burada Alevi toplumunun din önderi ve kanaat önderi konumundaki dedelerin yaklaşımı, cemaatin yetişmesi ve diğer zümrelere karşı müspet bir bakış açısı kazanması adına çok önemlidir. Ulular Cemevi’nde dedelerin bu konuda gayretli olduklarını ve toplumun birliği ve dirliği adına çok hassas bir

söylem içerisinde olduklarını gördük. Teolojik anlamda, Ramazan orucu, Muharrem Orucu, Cami-Cemevi konusu, kible konusu, Kur'an'ın okunma biçimi vb. konularda çok şeyler söylenip tartışılabilir. Ancak biz burada bu tartışmalara girmeden özellikle işin sosyal ve kültürel boyutu ile Kerbela olayının ve aşurenin birleştiriciliği noktasındaki gözlemlerimizle yetinmek istiyoruz. Bu bağlamda yeri gelmişken Ahmet Uğurlu Dede'nin^{xiv} bir tespiti sunmak çalışmanın önemi açısından faydalı olacaktır:

“Aslında bu oruç bir nevi yastır. Muharrem ayı, mah-ı muharrem ayıdır. Bu ay, yüreği Ehl-i Beyt sevgisiyle yanan her Müslüman için bir matem günüdür. Bu günler, gönlü Ehl-i Beyt sevgisiyle dolu olan her Müslümanın mahzun olduğu ve matemlerin tazelandığı günlerdir. Çünkü bu günler, Hz. Muhammed'in öperek, severek, koklayarak omuzunda gezdirdiği sevgili torunu İmam Hüseyin'in Kerbela denilen yerde iktidar hırsıyla gözü kararmış olan Muaviye oğlu Yezit tarafından aile efradıyla birlikte şehit edildiği gündür. Bu günlerde Aleviler tarafından kesici aletler kullanılmaz, kurban kesilmez, kan akıtılmaz, et yenmez, mümkün olduğunca sebze yemekleri tercih edilir. Düğün dernek yapılmaz, aynaya bakılmaz, tıraş olunmaz, banyo yapılmaz, çamaşır yıkanmaz, herhangi bir tartışmaya girmemeye özen gösterilir. Ancak şehir hayatında biraz esnek davranabiliriz. Toplumun kurallarına da uymamız gerekiyor. İşimiz icabı temiz olmamız gerekiyor. Bu durumda olanlar tabi ki banyo yapıp tıraş olabilir. Bunlar günümüzün gereğidir. Zaman bize uymaz, biz kendimizi zamana uyduracağız.”

Aşurenin Erzincan merkezde ayrı bir yeri ve önemi vardır. Burada artık geleneksel hale gelen, her kurumun kendisine özgü bir organizasyonu ve daveti vardır. Erzincan belediyesi başta olmak üzere diğer kurumlar ve cemevleri aşure etkinlikleri düzenler. Özellikle son yıllarda Erzincan belediyesi şehrin merkezi yerinde kurduğu teşkilatla gelen davetlilere ve yoldan geçen herkese aşure ikramında bulunur. Burada yapılan törene ilin valisi başta olmak üzere diğer kurum amirleri ve mülki erkân, sivil toplum kuruluşu temsilcileri, siyasi parti temsilcileri ve halk katılır. Günün anlam ve önemini anlatan konuşmalar yapılır ve il müftüsü tarafından dua edilir. Sonunda pişirilen aşure konuklara ikram edilir. Öte yandan merkezde ve merkeze bağlı beldelerdeki cemevlerinde de aşureler pişirilir ve ikram edilir. Buraya da yine geleneksel hale gelmiş bulunan protokol ziyaretleri gerçekleştirilir. Başta vali olmak üzere, belediye başkanı, emniyet müdürü ve diğer kurum amirleri ile sivil toplum kuruluşu temsilcileri katılırlar. Burada sohbetler edilir, dualarla pişirilen aşureler yenir. Alevi inancı göre, 12 yıl boyunca üst üste orucu tam tutanlar (12 imamlar) şükran nişanesi olarak kurban keserler. Lokma dedikleri et yemeği aşureyle birlikte gelen konuklara ikram edilir. Aşureler pişirilirken Dede şu duayı yapar:

“Bism-i Şah Allah Allah... Yüce Allahım sana şükürler olsun ki, bizlere bu muharrem orucunu, Kerbela matemini tutmayı nasip ettin. Tuttuğumuz oruçları yaptığımız ibadetleri Kerbela'da susuz şehit düşenlerin yüzü suyu hürmetine kabul eyle. Es'selamu aleyke Ya Muhammed Mustafa. Es'selamu aleyke Ya İmam Aliye'l Mürteza. Es'selamu aleyke Ya Haticetü'l Kübra. Es'selamu aleyke Ya Fatimetü'z Zehra. Es'selamu aleyke Ya İmam Hasan-ı Mücteba. Es'selamu aleyke Ya İmam Hüseyin-i Deşt-i Kerbela. Es'selamu aleyke Ya İmam Zeynel Aba. Es'selamu aleyke Ya İmam Bakır-ı Baha. Es'selamu aleyke Ya Cafer-i Sadık. Es'selamu aleyke Ya İmam Musay-ı Kazım. Es'selamu aleyke Ya İmam Rızay-ı Cefa. Es'selamu aleyke Ya İmam Muhammed Taki. Es'selamu aleyke Ya İmam

Aliye'l Taki. Es'selamu aleyke Ya imam Hasan el Asker. Es'selamu aleyke Ya İmam Mehdi Sahib-i Zaman."

Aşure yendikten sonra ise şu dua yapılır:

"Bism-i Şah Allah Allah. Elhamdülillah elhamdülillah, sümme elhamdülillah. Nimeti celilüllah, bereketi halilullah, şefaati kıl Ya Resulallah. Erenler sofrası olsun, pir lokması olsun, yiyene helal, yedirene delil olsun. Bu gitti ganisi gele, hak Muhammed Ali bereketini vere. Gittiği yere gam keder getirmeye. Kazanıp getirenlerin pişirip hizmet edenlerin elleri ayakları dert görmesin, gönülleri keder görmesin. Kerbela'da susuz şehit düşün şühedaların ruhları şad olsun. Onların aziz ruhlarının hürmetine emeklerimiz boşa gitmesin. Pişirdiğimiz aşure çorbamızı, verdiğimiz lokmalarımızı dergâhında kabul eylesin. Ey Yüce Allahım! Hz. Muhammed'in soyuna, ilk zulmeden zalimden son zulmeden zalime kadar hepsine lanet olsun. Ehl-i Beyt'e ve onun soyuna rahmet olsun. Bizleri de Hz. Muhammed'in şefaatiyle mahrum etme Ya Rabbim. Lokma hakkına sofraya hürmetine erenlerin keremine cömertlerin demine hü diyelim."

Yine bildiğimiz kadarıyla Erzincan'ın değişik ilçelerinde de kaymakamlık ve belediyeler marifetiyle benzer şekilde merkezi yerlerde aşure ikramları yapılmaktadır. Bu günlerde camilerde hutbe ve vaazların konusu genellikle aşure ve Kerbela hadisesi olmaktadır. Yine yerel televizyon ve radyolarda da benzer konularda sohbetler edilmektedir. Bu anlamda Erzincan'da böyle bir gelenek oluşturularak genel bir kültürün hakim olduğu görülmektedir. Alevi'siyle Sünni'siyle insanların farklı niyetlerle de olsa bu günleri oruçla geçirdiği, sonunda ise aşurelerin kaynatılarak fark gözetmeksizin herkese ikramda bulunduğu görülmektedir. Bu günlerde kurban kesmenin bir hikmetinin de Kerbela mezaliminde Ehl-i Beyt neslinden sağ olarak kurtulan tek fert olan İmam Zeynelabidin'in durumuna şükür nişanesi olduğu kabul edilir. Bir taraftan Hz. Nuh'un bir hatırası, öbür taraftan bir şükran vesilesi olarak aşureler pişirilir, konu komşuya dağıtılır. Hangi niyetle olursa olsun, temelinde paylaşma ve dayanışmayı esas alan bu âdetin Anadolu insanına has önemli bir gelenek olduğunu görüyoruz. Burada aşurenin de ruhuna uygun olarak farklılıklarımızı koruyarak bir arada yaşama bilincinin yükseltildiği anlara tanık olmaktadır. Herkesin birbirinin inancına ve kültürüne saygı gösterdiği, karşıdakini dışlamadan ve ötekileştirmeden bir araya geldiği günler olarak görüyoruz. Bu tür uygulama ve yaklaşımların aynı zamanda milli birlik ve beraberliğimize ciddi katkı sağladığını, bu yüzden de bu tür organizasyonların artarak devam etmesini diliyoruz.

4. SONUÇ

Bu çalışmamızda genel anlamda Muharrem matemi, orucu, aşure günü üzerinde dururken, özel anlamda Erzincan yöresindeki bu konular etrafındaki gözlemlerimizi aktarmaya çalıştık. Sonuçta, gerek Sünni vatandaşların nafile bir ibadet maksadıyla tuttıkları oruç olsun, gerekse Kerbela şehitlerini rahmet ve minnetle anıp hatıralarını canlı tutmak maksadıyla Alevi vatandaşların tuttıkları oruç ve yapılan etkinlikler olsun; aynı amaca hizmet eden ortak değerlerdir. Bunları birbirinin zıddı ve alternatifi gibi göstermek ve karşı tarafı itham edici davranışlarda bulunmak doğru bir yaklaşım değildir. Aynı Allah'a, aynı peygambere inanan insanların ortak paydalarından biri de Ehl-i Beyt sevgisidir. Ehl-i Beyt'in saygın isimlerinden Hz. Hüseyin'e Kerbela'da reva görülenler, hangi mezhep ve meşrepten olursa olsun herkesi derinden üzmüştür. Muharrem ayı, bu noktada buluşma ayıdır. Bu

manada Erzincan'da çok özenli bir dilin kullanıldığını gördük. Alevilerin ve Sünnilerin niyetleri farklı olsa da bu ayda birlikte oruç tuttuklarını, sonunda aşurelerini pişirip birbirlerini davet ettiklerini gözlemledik. Şehrin huzuru ve güvenliği adına geleneksel hale getirilen organizasyonlar, ülkemizin birlik beraberliği adına geleceğe daha güvenle ve huzurla bakmamıza vesile olmuştur.

REFERENCES/KAYNAKÇA

- ALPASLAN, H.H. (2012). Anadolu'daki Alevilik ve Kızılbaş Türkler, Kum Saati Yayınları, İstanbul.
- ALTINOK, B. Y. (2001). "Ehl-i Beyt ve Türkler", *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.18, 205-213.
- BAŞ, E. (2004). "Aşure Günü, Tarihsel Boyutu ve Osmanlı Dinî Hayatındaki Yeri Üzerine Düşünceler", *AÜİFD XLV(1)*: 167-190.
- BAŞ, E. (2013). İslam Tarihi El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara.
- BAYRAKLI, B. (1999). Kur'an'da Değişim Gelişim ve Kalite Kavramları, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- BOZKUŞ, M. (2008). "Aşûre Günü, Muharrem Mâtemi/Orucu ve Sivas'ta Aşûre Uygulamaları", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12(1): 33-61.
- CEBECİOĞLU, E.(2013). "Aşure", *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Otto Yayınları, Ankara.
- ÇALIŞKAN, İ. (1994). Şiiliğe Göre Furuud'd-Din, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu, İlmî Neşriyat, İstanbul.
- DEDEKARGINOĞLU, H. (2014). "Muharrem ve Aşure", *Hünkâr Alevilik Bektaşilik Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1(1): 31-46.
- DİKMEN, M. (2016). Kuranda Adı Geçen Peygamberler, Sebat Yayınları, İstanbul.
- EL-CEVZİYYE, İbn K. (2006). *Zadu'l Mead*, Polen Yayınları, İstanbul.
- DOĞAN, M. (2020). "Aşure", *Büyük Türkçe Sözlük*, Yazar Yayınları, Ankara.
- FIĞLALI, E. R. (1994). Şiiliğin Doğuşu ve Gelişmesi, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu, İlmî Neşriyat, İstanbul.
- FIĞLALI, E. R. (1984). İmamiyye Şiası, Selçuk Yayınları, Ankara.
- GÖLPINARLI, A. (2006). Caferi Mezhebi ve Esasları, Milenyum Yayınları, İstanbul.
- İBN MANZUR, (1995). "Aşura", *Lisanu'l Arab*, Beyrut, IV/569-571.
- İPEK, Yasin vd., (2010). Şia'dan Kızılbaşlığa Türklerde Alevilik, Bizim Kitaplar, İstanbul.
- KEÇELİ, Ş. (1996). Alevilik Bektaşilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Ardıç Yayınları, Ankara.
- KUTLU, S. (2015). İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara.
- MİRAS, K. (1978). Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi, DİB. Yayınları, Ankara
- OCAK, A. Y. (1989). "Alevi", *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul.

- ONAT, H. (1994). Yirminci Asırda Şiiilik ve İran İslam Devrimi, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiiilik Sempozyumu, İlmî Neşriyat, İstanbul.
- ÖZ, M. (2011). “Şia”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul.
- ÖZCAN, N. (2004). “Mersiye”. *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul.
- ÖZLÜ, Z. (2011). “Osmanlı Devletinde Tekkelere Bir Bakış: Aşure Geleneği”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2011/57, 191-212.
- POLAT, K. (2019). “Aşure Geleneğinin Tarihsel Arka Planı ve Osmanlı Kültür Dünyasına Yansımaları”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3 (4), 457-474.
- SÜBHANİ, Ü. C. (2009). Ana Hatlarıyla Caferilik, Kevser Yayınları, İstanbul.
- TÜMER, G. ve KÜÇÜK, A. (1993). Dinler Tarihi, Ocak Yayınları, Ankara.
- UĞURLU, A. R. (2006). Aşk-ı Muhabbet, y.y, İstanbul.
- ÜNLÜ, İ. (2008). Ehl-i Beyt Ocağı Alevilik, Popüler Yayınları, İstanbul.
- ÜZÜM, İ. (1993). *İnanç Esasları Açısından Türkiye’de Caferilik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- ÜZÜM, İ. (2008). Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik, İsam Yayınları, İstanbul.
- ÜZÜM, İ. (2001). “İsnaaşeriyye”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul.
- YAMAN, M. (2004). Alevilik İnanç, Edeb, Erkan, Garipdede Türbesi, İstanbul.
- YAŞAROĞLU, M. K. (2006). “Muharrem”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul.
- YAVUZ, Y. Ş. (1991). “Aşura”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul.
- YAMAN, A. (2007). Alevilik/Kızılbaşlık Tarihi, Nokta Kitap, İstanbul.
- YILDIDIM, E. (2011). “Tunceli Yöresi Alevilerinde Muharrem Ayının Önemi ve Aşure Geleneği”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(1), 71-84.
- YILDIZ, H. (2004). Anadolu Aleviliği, Araştırma Yayınları, Ankara.

EXTENDED SUMMARY

In the life of societies, there are beliefs that keep them alive and some important cultural elements, days and nights they bring from history. All religions, belief groups and ideologies, celestial or non-celestial, consider certain days and nights or even months more authentic and sacred than other times due to their importance. Communities hold some celebrations and ceremonies for events they believe are happening these days. This situation is also valid for the members of the Islamic religion. Although there are different approaches among Muslims, one of the important days on which they agree is the month of Muharram, known as the "month of respect", and the day of âşûrâ.

Although different comments are made on this subject, the source of the celebrations is Hz. It is based on Noah. It is believed that Noah's Ark survived the flood by landing on these days, and then the food in the hold of the ship was eaten by making a good soup. As in the previous ummahs, the ummah of Islam perceived this month by keeping this tradition alive, and at the same time, believing that it was good deeds, it shared its soup with its environment.

However, that ominous Karbala incident in history changed the color of the work and this month turned into a mourning month and was realized in the form of mourning. Especially in the first ten days of this month, all sections of the Muslims, especially the Shiite / Alevi mass, have been fasted and tried to be evaluated by reciting the Qur'an, reciting elegies, sayings, breaths, mawlıds and hymns.

The 10 Muharram days, which are considered the days of salvation and good news for the past prophets and ummahs, are the days of the Prophet in terms of the Islamic ummah. Prophet's grandson Hz. Due to the martyrdom of Imam Hussein and his relatives, it was a day of disaster and calamity. Alevi consider the month of Muharram as the month of mourning in order to feel the pain of Karbala closely, to remember and understand them. The aim here is not to repeat pain or to fuel feelings of hate; It is to draw lessons so that such events are not repeated and similar pains are not experienced. That is why, during mourning, one is not killed, tormented, sacrificed, meat eaten, and even water is not drunk. Based on the principle of protecting their hands, tongue and waist, it is essential to mature the soul by fasting all members. For this, it is necessary not to break a heart, not to hurt anyone with their tongue and hands, and avoid gossip, lies and slander.

Karbala, etc. experienced in history. The painful events should be our value of coming together and fusing together, not our reason for separation. The people of this country, who have believed in the same God, the same Book, the same Prophet for centuries, turn to the same qibla, and experience the same feelings with joy and sorrow, do not have the luxury of alienating each other from some interpretation differences. We are all hosts and brothers in this country. The controversial events of the past should not be carried to the present and an opportunity should not be allowed for new conflicts; As if someone is the party of the incident today, accusing words and attitudes should be avoided. These negative events should not tear us apart, but rather enable us to bond more. At this point, we gladly saw that a beautiful tradition was started and continued in Erzincan. As a sign of gratitude to Imam Zainabidin, who survived the Karbala incident, the meal of the soup and the sacrificial meat together, and the joy and sorrow for the Ehl-i Beyt together provide significant contributions to our union and our unity. This situation shows us that the common value of all of us is much more than we think, and that the walls built in the historical process should be demolished. Our tradition of Aşure, which we lived in the month of Muharrem, is a clear indicator of the unity and solidarity of our society. Aşure, on the other hand, has become the symbol of sharing, solidarity and togetherness.

SONNOTLAR

ALL ENDNOTES

ⁱ Bu makalenin başlığında ve içindekiler bölümünün düzenlenmesinde Prof. Dr. Metin Bozkuş'un "Aşure Günü, Muharrem Matemi/Orucu Ve Sivas'ta Aşure Uygulamaları" adlı makalesinden yararlanılmıştır. Ayrıntı için bkz. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12(1): 33-61.

ⁱⁱ Elçilik, Peygamberlik.

ⁱⁱⁱ Dua eden, Duacı.

^{iv} Hz. Peygamberin vefatından sonra Hz. Ali ve sırasıyla onun iki oğlu ile torunlarını meşru imâm kabul eden ve on iki imâma inanmayı imânın şartlarından; İmamet mes'alesine inanmayı dînin aslından sayanlar.

^v "Musa'ya otuz gece vade verdik ve ona on gece daha ilave ettik. Böylece Rabbinin tayin ettiği vakit, kırk geceyi buldu. Musa, kardeşi Harun'a dedi ki: "Kavmimin içinde benim yerime geç; onları ıslah et, bozguncuların yoluna uyma!"

^{vi} Ev halkı anlamına gelen bu kavramın içine dar anlamda; Hz. Muhammed başta olmak üzere, damadı Hz. Ali, kızı Hz. Fatıma, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den oluşan beş isim girer.

^{vii} A. İhsan Çağlar (Dede), Böke Köyü, 1966, Ortaokul Mezunu.

^{viii} Sema Dikme, Yalınca Köyü, 2001, Lise Mezunu.

^{ix} Alevîliğin temel öğretisi, genel kurallar bütünü, Allah'a giden yolda geçirilmesi gereken aşamalar bütünüdür. 4 Kapı; Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat kapılarıdır. Bu kapılar arasında onar adet makam vardır. Her kapı ve her makam Kur'an ayetlerine dayanmaktadır. Ali ve Ehl-i beyt ile devam etmiş, Hoca Ahmed Yesevî ile somutlaştırılmış ve bir sistematiğe büründürülmüştür.

^x Serkan Yiğit, Yalınca Köyü, 1988, Lise Mezunu.

^{xi} Rıza Aydın (Dede), Erzincan, Merkez, 1955, Ortaokul Mezunu.

^{xii} Sazıyla deyiş ve nefesleri söyleyen görevli.

^{xiii} Alevilikte saygıyla anılan 7 ulu ozandan biri olan Safevi Devletinin kurucusu.

^{xiv} Ahmet Uğurlu (Dede), Beşsaray Köyü, 1937, İlkokul Mezunu.